

МИЛИША ПЕТРОНИЈЕВИЋ*

УДК 027.5(73):655.59=163

Конгресна библиотека,
Вашингтон

ЈУЖНИ СЛОВЕНИ У КОНГРЕСНОЈ БИБЛИОТЕЦИ У ВАШИНГТОНУ

Сажетак: У три зграде Конгресне библиотеке похрањен је изворни материјал свих народа света, па и Јужних Словена. Осим података о историјату и раду вашингтонске библиотеке, аутор описује како се набављају књиге из држава бивше Југославије и како је грађански рат деведесетих година прошлог века на једној страни изазвао појачано итересовање за Балкан, а на другој прекинуо путеве књиге. Како пласирају своју књигу Хрвати, а како то чини чачанска библиотека?

Кључне речи: Конгресна библиотека, Вашингтон, Јужни Словени, српска књига, Југославија, Народна библиотека Србије, Чачак, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“

Далеке 1800. године, 24. априла, други по реду председник Сједињених Америчких Држава, Џон Адамс (John Adams), потписао је указ о оснивању библиотеке која ће служити за потребе посланика у скупштини младе, четрнаестогодишње државе и одобрио да се, за 5000 долара, купе „такве књиге које би биле неопходне за рад скупштине“. Следеће, 1801. године, из Лондона су стигле књиге, и Конгресна библиотека је, са 740 свезака и 3 ма-

* Милиша Петронијевић (1954) рођен је у Горњој Горевници код Чачка. Завршио је Теолошки факултет у Београду, прву парохију добио је у Канади, а потом у САД. Пре 18 година Петронијевић је почео да ради у Конгресној библиотеци, најпре у секцији за руску књигу, а данас је главни библиотекар за набавку књига и периодике из земаља бивше СФРЈ.

пе, основала своју колекцију. Две године касније, тадашњи председник, Томас Џеферсон (Thomas Jefferson), потписао је први Закон о библиотеци, којим је Конгресна библиотека стављена под контролу заједничке комисије, састављене од чланова Сената и Представничког већа. Ова комисија, на предлог председника државе, поставља доживотног директора библиотеке (са звањем *Библиошекар Конгреса*), одређује буџет за сваки сектор библиотеке, одобрава средства за нова радна места, куповину књига и намештаја. За специјалне набавке (куповину старих и ретких књига или изузетно скупих издања какав је, примера ради, факсимил Мирослављевог јеванђеља), постоји тзв. Савет Медисон (Medison Council), састављен од врло богатих дародаваца и представника великих компанија, који одобрава средства за набавку, али се за сваки предлог доноси посебна одлука и изгласава већином гласова.

Библиотека се у почетку развијала, углавном, у три етапе: у првој, била је то приручна библиотека пуна правне литературе из британског законодавства, искључиво за чланове Конгреса. У другој фази, колекцију су почели да користе и други представници државне власти (судства и извршне). Трећа фаза наступила је 1815. године, када је библиотека развила делокруг који и данас има. Данас фондове Конгресне библиотеке може да користи свака особа изнад 18 година старости. Смештена у три зграде које носе имена првих председника Сједињених Америчких Држава, Џеферсона (завршена 1897), Адамса (завршена 1937) и Медисона (завршена 1980), најзаслужнијих за стварање принципа државе, па и библиотеке, Конгресна библиотека годишње прими преко 2.000.000 посетилаца и услужи индиректно преко 1.000.000 клијената.

Развој Конгресне библиотеке не може се одвојити од развоја америчке државе. У време оснивања Библиотеке, Америку су водили неки од највећих умова њене историје, међу којима посебно место припада Томасу Џеферсону. Он је веровао и прокламовао да је друштво слободно и демократско једино снагом интелекта, за шта је неопходна књига и њој слободан приступ. Случај је хтео да 1814. године британске трупе на кратко време окупирају Вашингтон, запале га и да том приликом изгори и зграда Конгреса у којој је била смештена Библиотека са 3.000 књига. Томас Џеферсон је тада предложио Конгресу да, за 23.940 долара, откупи његову богату библиотеку коју је сачињавало 6.487 књига. Тиме је знатно проширен садржај колекције, јер је она, осим правне, економске и историјске литературе, садржавала наслове из природних наука, белетристике, уметности, архитектуре и географије. По речима Томаса Џеферсона, „не постоји предмет на који у *његовој библиотеци* члан Конгреса неће имати прилику да се позове“ („no subject to which a Member of Congress may not have occasion to refer“). Осим на енглеском, у Џеферсоновој библиотеци било је књига на француском, старогрчком, латинском, немачком и шпанском језику.

Милиша Пејронијевић

Временом се делокруг корисника, па тиме и садржај, знатно проширио: Конгресна библиотека је постала национални центар за информације у којем се налази интелектуално благо не само америчког народа, већ и целог света, у свим могућим формама. Осим књига и периодике (29.000.000), мапа (4.800.000) и рукописа (57.000.000), ту се налазе и приватне архиве америчких државника (архиве свих председника Америке до Теодора Рузвелта (Theodore Roosevelt). У Конгресној библиотеци чувају се музикалије (2.700.000 плоча), највећа колекција филмова у Америци (900.000), фотографије (12.000.000), историјски документи из Грађанског рата и војни планови битака. Осим у три зграде Библиотеке, магацински простор од преко 530 миља полица смештен је и у оближњој држави Мериленд (Maryland), одакле два минибуса свакодневно доносе материјал читаоцима и библиотекарима. У Библиотеци је запослено 4.500 службеника (2005), од којих 3.000 има

високу и највишу стручну спрему разних профила. Буџет Конгресне библиотеке за ову годину прешао је 800.000.000 долара. Све о Конгресној библиотеци може се наћи на њеној веб страници: webloc.loc.gov, док је директан улаз у каталог <http://catalog.loc.gov>

Врло је тешко одредити када су се први Јужни Словени и њихова култура појавили у Конгресној библиотеци. Да ли је то био словеначки бискуп Фридерик Иринеј Барага (1797-1868), који је, као католички мисионар међу Индијанцима, написао прву граматiku чипавског језика, *A Theoretical and Practical Grammar of the Ochipwe Language* (Detroit, 1850) или Вук Стефановић Караџић са *Kleine serbische Grammatik* (Leipzig, 1824) ? Вукова граматика се у Конгресној библиотеци појавила у другој половини XIX века, заједно са *Grammatik der illyrischen Sprache* (Vienna, 1845) Андрије Торквата Брилића, *Малом српском грамаииком* (1850) Ђуре Даничића, те *Илирском словницом* (Загреб, 1854) Вјекослава Бабукића. Најзначајнију јужнословенску збирку Конгресна библиотека је добила 1903, купивши заоставштину Мартина Хатале (Martin Hattale, 1821-1903), професора филологије на Прашком универзитету и члана Чешке и Руске академије наука. У тој богатој збирци нашли су се комплетни сетови *Rada jugoslavenske akademije*, 1867-1903. и *Ljetopisa jugoslavenske akademije*, 1877-1903, који представљају основна достигнућа ове врло значајне научне институције јужнословенских наро-

да, основане 1867. године. Друга по значају је веома богата колекција *Тодор Плочев*, збирка од 635 првих издања на бугарском језику, купљена 1950. године. Ту се може наћи *Историја славянобългарска* хиландарског јеромонаха и оснивача нове бугарске писмености Пајсија Хиландарског, написана 1762. а штампана 1840. године, *Кириакогромаион, сиреч Неделник* (1806) које је написао епископ Софроније од Враца, *Буквар с различни ђоучения* првог бугарског секуларног писца Петура Берона, те прва бугарска књига из географије *Крајско еџолиџическо емеџисање за ђоучење на бџлгарско џо младењесџво* архимандрита Неофита Бозвелија.

Крајем XIX века Сједињене Америчке Државе успоставиле су дипломатске односе са тада већ самосталним земљама Јужних Словена, Бугарском и Србијом, а развиле су и сарадњу са другим јужнословенским народима који су живели у склопу Аустроугарске монархије. Библиотека је почела да добија званична државна документа, у првом реду записнике парламентарних заседања, службене новине, пописе становништва и друге званичне статистичке податке. Научне институције јужнословенских држава, отприлике у то време, успостављају размену својих издања са Конгресном библиотеком која, по Закону о обавезном примерку, када се књига региструје за заштиту ауторских права, добија два примерка. Један од њих остаје у сталној збирци, док се други примерак употребљава за размену. Осим тога, грађани који поклоне књиге или неки други уметнички предмет, ослобођени су пореза у вредности поклона, па се и на тај начин долази до дупликата који служе за размену.

Природно, ипак се највећи део збирке употпуњује куповином књига из јужнословенских земаља. Почетком шездесетих година изгласан је закон (тзв. Public Law 480) по коме су све државе које су Сједињеним Америчким Државама остале дужне за поратну помоћ у храни, могле да врате дуг средствима која би била утрошена искључиво за набавку књига, часописа, мапа и томе слично. Тада је Конгресна библиотека отворила своју канцеларију у прелепој кући српског песника и дипломате Милана Ракића (1876-1938) на Дорћолу у Београду, у којој је двадесетак службеника куповало и каталожки обрађивало литературу са подручја целе Југославије, те слало књиге са обрађеним каталожким картицама Конгресној и библиотекама у двадесетак америчких универзитета који поседују славистичку литературу. Овде треба поменути још један куриозитет: било је то доба „административног социјализма“, када су одређене књиге и часописи, по пуштању у продају, одлуком јавног тужиоца бивали заплењени и уништени, а будући да је Конгресна библиотека набављала књиге и часописе директно од издавача, забрањене публикације су сачуване за кориснике јужнословенске колекције. Тако се овде, примера ради, могу наћи комплети часописа „Praxis“ или забрањена збирка песама *Вунена времена* Гојка Ђога.

Конгресна библиотека набавља књиге, часописе, филмове и друге материјале из целог света, из свих области живота, изузев медицине и пољопривреде, јер за ове предмете постоје посебне националне библиотеке у Вашингтону. Приликом набавке материјала води се рачуна да то буде изворни материјал. Не набављају се преводи, изузев превода на енглески са неких мање познатих језика (какви су јужнословенски), који поседују научну или културолошку вредност. Не купују се ни уџбеници или дечије књиге, изузев оних који представљају редак литерарни или графички успех. Материјал се класификује по предмету који обрађује, тако да не постоје колекције разних народа (изузев књижевности појединих народа који су на тај начин предмет за себе). Изузетак чине материјали штампани на хебрејском, корејском, јапанском, кинеском, персијском и индонежанском језику, који се обрађују и чувају као посебне колекције.

Будући да је материјал Јужних Словена разврстан са осталим народима по предмету који обрађује, једини увид шта Конгресна библиотека поседује, јесте систематска провера домаћих библиографија, чији се наслови упоређују са колекцијом библиотеке. Поред тога, и чланци у локалној дневној штампи о новим издањима који се пажљиво прате и наручују од локалних набављача и библиотека с којима постоје уговори о размени, су једини начини процене које нове наслове вреди набавити и придодати јужнословенској колекцији. Аутор овог рада задужен је за комплетирање ове колекције и давање информација о збирци, у првом реду члановима Конгреса и њиховим сарадницима, државним установама, па и сваком кориснику који му се обрати.

Издавачка делатност Јужних Словена процветала је крајем XIX века. У крајевима који су још увек били под османском влашћу, забрањивано је штампање књига ћирилицом, па су многе књиге на српском језику штампане у Букурешту, Будимпешти, Солуну, Одеси, Бечу, а књиге на бугарском, све до 1878, у Београду. У књизи *Българска възрождѣнска книжнина* Манета Стојанова, забележено је да је у периоду од 1806. до 1878. штампано хиљаду деветсто десет наслова на бугарском. Године 1897, када је Национална библиотека у Софији законом проглашена државном библиотеком у којој ће се чувати по један примерак сваког штампаног материјала (књиге, часописа, плаката), изашао је први број националне библиографије *Български книгоѝс*, из којег се види да је почетком XX века у Бугарској штампано око хиљаду петсто наслова годишње. Данас је тај број достигао близу три и по хиљаде наслова и он обухвата прештампана издања, преводе, школске уџбенике, књиге за децу, као и оригинална дела бугарских писаца из свих области живота. Конгресна библиотека, кроз размену и директну куповину, набавља отприлике половину поменутог броја наслова, дакле, између хиљаду и петсто и хиљаду и осамсто наслова годишње. У европској читаоници корисницима је доступно неколико стотина наслова

најновијих енциклопедија (*Енциклопедия България*), речника и библиографских података о државним, друштвеним, културним и привредим питањима, те биографски подаци о важним личностима.

На сличан начин Конгресна библиотека набавља публикације из других јужнословенских земаља. До распада Југославије, набавна политика је била централизована: књиге из целе Југославије набављале су се преко Београда, а часописи преко Загреба. Библиографска контрола се обавља преко података из *Библиографије Југославије* и мариборског библиографског центра, који је први створио компјутерску мрежу библиографских података. Овај центар сакупљао је податке од свих издавача који су по закону били дужни да пошаљу обавезни примерак својих издања. Распад Југославије и грађански рат условили су структуру промена праћења издавачке делатности и набавке. Писац ових редова добио је у то време задатак да од некадашња два, створи шест пута по два центра за набавку штампаног материјала. Случај је хтео да смо пре грађанског рата предвидели распад централистичког система у Југославији, те смо у сваком главном граду будућих независних држава организовали набављачку службу и обновили већ уходану размену са научним институцијама.

Историјски догађаји у земљама Јужних Словена и прилично низак ниво знања и интересовања Американаца о компликованој прошлости тих народа, изазвали су, може се слободно рећи, неочекивано велики интерес свих делова државне власти ове земље. Експлозија националних сукоба и долазак избеглица из претходне Југославије знатно је проширио интерес за јужнословенску збирку. Треба напоменути да само о рату у Југославији постоји преко 600 књига и небројен низ наслова у периодици. Сасвим неочекивано, кустос јужнословенске збирке нашао се у неколико „кризних штабова“, где се тражила експертиза о земљама, народима и њиховим вођама, те виђеним личностима опозиције, да би се бар формално стекла слика објективности у стварању мишљења о тим догађајима.

Деведесетих година долази до распада Југославије и стварања нових независних држава од бивших република. То је изазвало међунационалне сукобе који су се претворили у оружане и грађански рат. Међународна заједница уводи Србији економске санкције, укључујући и културу. Овај период представља и најтежи период за набављање српске књиге за Конгресну библиотеку. Упркос свим недаћама које су задесиле Србију, поједине библиотеке нису престале да шаљу Конгресној библиотеци књиге, а то су: Народна библиотека Србије, Народни музеј, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Српска академија наука и уметности (Београд) и Матица српска (Нови Сад). Због немогућности да добије сва издања која се штампају у Србији, Конгресна библиотека се одлучила да склопи уговор и да српска књижара „Сербика“ из Торонта (Канада) постане агент за набавку књига за потребе вашингтонске Библиотеке. Ситуација у другим репу-

бликама, сада новим независним државама, није била нимало боља: економски осиромашене установе нису биле у могућности да шаљу књиге Конгресној библиотеци. Најчешће су народне библиотеке слале монографије и друга издања из њихове државе, док су мање библиотеке престале да сарађују. Ситуација са набавком књиге мења се 1999. године, укидањем санкција: у Конгресну библиотеку из Србије пристиже знатно већи број књига. Народна библиотека Србије, на пример, утростручила је број послатих књига, док друге библиотеке, по скидању санкција, обнављају размену. Конгресна библиотека 2000. године склапа уговор са Lavrenom International о набавци свих врста књига за колекцију Конгресне библиотеке.

Јужнословенска колекција данас садржи више стотина хиљада комада материјала и стално се употпуњује књигама, часописима, филмовима, музичким остварењима и дигиталним производима. У последње две године, у заједници са Народном библиотеком Србије, скупљена је збирка докумената и чланака из америчке и ратне периодике народа бивше Југославије, која са поменутим књигама, посвећеним том историјском догађају, представља уникатну збирку за проучавање рата у Југославији од 1991. до 1995. године.

Богата уметничка историја Јужних Словена често је предмет проучавања не само специјалиста и студената, већ и медија и новинара. Примера ради, у такозваном Одељењу постера и фотографија, у изванредно богатој колекцији, могу се наћи најлепши примери неимарских достигнућа из јужнословенских градова. У одељењу за музику, поред штампане литературе, нота и плоча, налазе се и оригинални снимци фолклорних наступа и народне музике снимљени на фестивалима, као и приликом посета америчких проучавалаца фолклора јужнословенским земљама. У овом одељењу се чувају и оригинални снимци наступа у Америци чувеног бугарског баса Бориса Христова, хрватског сопрана Зинке Кунц Миланов (дугогодишње примадоне Метрополитен опере у Њујорку) и многих мање познатих уметника са Балкана. У одељењу за филм чува се богата збирка бугарског документарног и уметничког филма, међународно признатих достигнућа хрватског цртаног филма, као и скоро комплетне колекције Емира Кустурице, Душана Макавејева и још неких. Ова колекција се свакодневно обогаћује новим филмовима, а циљ је створити репрезентативну збирку филмских достигнућа свих јужнословенских народа. Треба напоменути да Конгресна библиотека поседује, вероватно јединствену, колекцију информативних емисија из свих држава претходне Југославије, сниманих и емитованих у време грађанског рата на тим просторима.

Одељење за географију и мапе чува историјске и друге мапе свих простора на којима су Јужни Словени живели и стварали своје заједнице. Овај материјал такође је пробудио велико интересовање овдашњих државних и научних институција у протеклој деценији. На симпозијуму, одржаном у

част оца хрватске књижевности Марка Марулића, не мало изненађење чланова Хрватске академије знаности и умјетности изазвале су оригиналне мапе Далмације из XVI века.

Кад је реч о ретким издањима, ова библиотека поседује једну од најстаријих хрватских књига, *Missale Glagoliticum*, штампану 1483. године у Венецији, Марка Марулића: *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum* (1506), *Epistola ad Adrianum VI. Pont. Max* (1522), *Regum Dalmatiae et Croatiae gesta* (1746-48) и *Animadversio in eos qui beatum Hieronimum Italum esse contendunt*, издату исто 1746-48. године. Конгресна библиотека поседује *Псалтир* штампан 1638. године, такође у Венецији. Овде се чувају и књиге Ручера Бошковића *Elementorum universae matheseos*, штампана у Риму 1754. године, *De litteraria expeditione per pontificiam ditionem ad dimentiendo duos meridiani gradus et corrigendam mappam geograficam*, исто штампана у Риму 1755. године, као и још три наслова штампана за његовог живота. Три од ових књига је чувени дубровачки астроном, филозоф, дипломата и језуита поклонио Бенцамину Френклину (Benjamin Franklin, 1706-1790), или у Паризу или приликом посете и говора у америчком Парламенту 17. октобра 1778. године, а потом на вечери са Бенцамином Френклином код његовог париског пријатеља маркиза d'Estaing у Филаделфији. На жалост, Конгресна библиотека не располаже датумом када су ове књиге ушле у каталог библиотеке. Пре неколико година је у збирку ретких књига укључен и веран факсимил *Законоуправила Свештог Саве* из 1265. године.

У одељењу за манускрипте чувају се документа и писма америчких историјских личности, па се ту може наћи и њихова преписка са представницима Јужних Словена. Тако се у архиви председника Вилсона може наћи преписка његовог државног секретара Роберта Лансига са Николом Пашићем. У овом одељењу се налази и око двадесет пет писама Николе Тесле (1856-1943) и нешто мање писама Михајла Пупина (1858-1937), двојице најзначајнијих Срба који су стварали у Америци.

Од бивших југословенских република Хрватска је на најбољи начин решила снабдевање Конгресне библиотеке књигама објављеним у њиховој земљи. Хрватско министарство за културу обавезало је сваког издавача у Хрватској да по један примерак публикација достави министарству, које је преузело обавезу да материјал шаље Конгресној библиотеци. То је потврђено и уговором између Конгресне библиотеке и хрватског министарства, потписаног 7. фебруара 2005. Уговор је потписао директор Конгресне библиотеке др James H. Billington и министар за културу Републике Хрватске мр Божо Бискупић.

У Србији добар пример како се брине о књизи и националној култури показује Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“ у Чачку, на челу са директором госпођом Даницом Оташевић. Иако чачанска Библиотека није имала размену публикација са Конгресном библиотеком, она је успоставље-

на средином 2005. године захваљујући предусретљивости савесних библиотекара из Чачка. Библиотека „Владислав Петковић Дис“ не само да је обогатила фондове вашингтонске Библиотеке издањима својих књига, него је преузела мисионарску улогу да окупи и друге издаваче и ствараоце у широј регији и да најзначајнија дела чачанске културне баштине пошаље преко океана. Близу две стотине наслова књига и периодике издавача из Чачка се већ налази у Конгресној библиотеци, а с обзиром да се свака књига темељно заштићује, обезбеђена јој је трајност наредних 600 година. На овај начин, бројним генерацијама у Америци биће доступне информације о историји, култури, етнологији, туризму, религији и образовању житеља чачанског краја.

Да су српски језик и култура тамо где је српска књига, добро су схватили чачански библиотекари, боље него неке установе чији је то посао и обавеза. С обзиром да је Конгресна библиотека највећи океан људског стваралаштва и информација, све земље и народи, па и јужнословенски, треба да буду и те како заинтересовани хоће ли се њихове књиге и културе наћи у колекцијама ове моћне институције.

SOUTH SLAVS IN LIBRARY OF CONGRESS OF WASHINGTON

Abstract: Three buildings of the Library of Congress keep the original material of all nations of the world which also apply to the South Slavs. In addition to the data of history and operation of the Library of Washington the author gives a survey as how the books are being obtained from the states of the former Yugoslavia and how the civil war of nineties of the last century has roused a more intense interest for the Balkans on one side and has broken the paths of books on the other side. How the Croats place their books and how it is done by the Public Library of Chachac

Key words: Library of Congress, Washington, South Slavs, Serbian book, Yugoslavia, National Library of Serbia, Chachac, Public Library "Vladislav Petkovich Dis".

Summary

The Library of Congress of Washington was founded on April 24 in 1800 at the suggestion of President John Adams. At the start the Library was used only by the congressmen and the officials of the Senate, and today the rich funds are accessible to all citizens over 18. For the span of two centuries the Library of Congress collected the complete cultural and scientific knowledge of the world excepting publications from the fields of medicine and agriculture and the books for children. Four and the half thousand of employees in the Library serve more than

three million users per year and its budget in 2006 amounts to eight hundred million dollars. The interested persons can find everything about the Library of Congress on the website webloc.loc.gov.

The first book of the South Slavs got into the Library of Congress in the second half of the nineteenth century. At the time the Library of Congress acquired the books published in Budapest, Belgrade, Odessa, Bucharest and other towns through the exchange and direct buying.

After the Second World War the USA asked for the books and the periodicals as a compensation for the aid in food extended to the Balkan countries so that such service was founded in Belgrade. During the former Yugoslavia a centralized distribution of the books and the titles of the periodic publications to the Library of Congress was done from Belgrade and Zagreb respectively.

The problems in acquisition of books were caused by the dissolution of the SFR of Yugoslavia when interest in the USA for this region started growing due to the civil war, and the inflow of the books was made more difficult or completely interrupted. Today the Library of Congress has restored the completing of its collections from the countries of the former Yugoslavia, and a positive example of care of making the Serbian books and publications popular has given the Public Library of Chachac which has been organizing collection of books and publications from the publishers of the Moravica region and sending them to the Library of Congress in Washington.

Milisha Petronijevich